

SỬ THI ÉNÉIDE (Bài 8)

THI HÀO VIRGILE (70 trước JC-17trước JC)

KIỆT TÁC THI CA ĐỂ QUỐC LA MÃ

NHẤT UYÊN PHẠM TRỌNG CHÁNH

*Tiến Sĩ Khoa Học Giáo Dục – Viện Đại Học Paris Sorbonne
Giới thiệu, chuyển ngữ thơ song thất lục bát và chú thích*

THI CA KHÚC VIII

ÉNÉE ĐI CẦU QUÂN CỨU VIỆN

TÓM LƯỢC:

Turnus dựng cờ chiến trên đỉnh thành Laurente. Tập hợp quân binh và gửi sứ giả đến Diomède. Thần sông Tibre hiện lên với Énée, xác định đây là sứ sở các thần đã định dành cho Troyens. Thần khuyên đi cầu viện quân Évandre, vua Acardien de Pallantée (nơi Rome ngày sau). Énée cảm ơn thần và đi ngược dòng sông Tibre. Énée khám phá ra trong rừng con lợn nái trắng điềm lành quý báu. Chàng đi đến Pallantée, dân Arcadiens đang làm lễ hội long trọng vinh danh Hercule. Đến trước vua Evandre, Énée trình bày mục đích cuộc viếng thăm. Nhà vua tiếp đón Énée như bạn và hứa giúp đỡ. Vua mời tham dự buổi lễ đang tiến hành.

Évandre kể cho Énée biến cố giải phóng mà dân chúng tổ chức hàng năm để tưởng nhớ. Dân Arcadiens từ lâu bị con quái vật Cacus phá phách giết hại. Hercule đã đánh thắng con quái vật và giải thoát Ara Maxima, tiếp theo buổi lễ hát bài ca tụng Hercule. Buổi tối Evandre dẫn Énée vào cung điện thanh đạm của mình, kể cho nghe lịch sử đất Latium và chỉ các ngọn đồi ngày sau sẽ lập nên Roma. Énée nhận ra lòng khoan dung mặc dù sự thiếu thốn của nơi chốn tiếp tân.

Vénus lo lắng sự sửa soạn chiến tranh và lòng hiếu chiến dân Laurentes, xin thần Vulcain rèn vũ khí cho con trai. Vulcan vội vã đến lò rèn điều khiển Cyclopes và các thợ rèn vũ khí. Sáng sớm hôm sau Énée và vua Évendre gặp nhau, vua trình bày cho Troyen sự thiếu thốn nguồn lợi nước mình, nhưng Énée không nản lòng. Évendre giới thiệu sự liên hợp các dân Étrusques, một tập hợp quân đội đông đảo, đang chờ đợi có một thủ lĩnh để chống lại Tunus, bạo chúa cũ của họ. Énée thất vọng, nhưng Vénus giúp đỡ và cho tín hiệu ưng thuận. Énée không ngần ngại đi gặp quân dân Etrusques.

Énée ra đi, từ giả Évandre, nhà vua giao con trai Pallas cho chàng. Énée đến gần Céré thấy quân đội Étrusque, chàng vội đến rừng Silvain. Vénus mang vũ khí do Vulcain rèn đến. Tả cảnh trên các vòng chiếc khiên. Énée mang khiên trên vai và nhận trách nhiệm số mệnh giao phó cho chàng và tương lai toàn dân.

Khi Turnus cầm ngọn cờ khai chiến,
Lũy thành Laurente khàn giọng tiếng kèn.
Tiếng roi quất ngựa tiến lên,
Tiếng đập vũ khí bập bênh con tim.
Cả Latium bồn chồn náo động,
Đám đông đứng lên, trai trẻ xung phong.
Thủ lĩnh chính Messape Ufens.
Và Mézence, kẻ kính tôn các thần.
Tổng động viên, mọi nơi gấp rút,
Đông bao la trống rỗng chẳng nông phu.

Thành phố Diomède*, Vénulus,
 Báo tin quân đã đến từ Troyens.
 Vào Latium một đoàn thuyền chiến,
 Énée dẫn đầu, mang thần Pénates bại vong.
 Lời truyền Số Mệnh bảo rằng :
 Con Dardanus hội tụ cùng toàn dân.
 Và tên tuổi lan truyền khắp chốn,
 Ở xa xôi khắp cõi Latium,
 Ấy vì mục đích gì chẳng ?
 Énée mong muốn cầu mong thế nào ? 20
 Cuộc chiến để hưởng bao tài sản.
 Lối thoát gì chẳng, Énée nghĩ trong lòng ?
 Diomède nghĩ rõ ràng,
 Hơn vua Turnus và cùng Latium.
 Vì Latium chứng nhân sự kiện,
 Anh hùng Troyen trong lo âu lớn rối ren,
 Dự kiến này, khác liên miên,
 Bao nhiêu giải quyết quay lên đủ chiều.
 Như trong châu đông nước rung rinh chiếu,
 Ánh sáng trời hay hình ảnh bóng trăng. 30
 Ánh sáng bay xa chung quanh,
 Vây bao sự vật chiếu lên trên trần.
 Đêm đã xuống khắp nơi trên mặt đất,
 Muôn vật đi vào trong giấc ngủ say.
 Loài chim, loài thú giấc dài,
 Énée xao động họa tai chiến trường.
 Ngủ bên sông dưới vòm trời lạnh,
 Trần trọc nằm, giấc muộn nghỉ ngơi.
 Một vị thần đã đến nơi,
 Vị Thần sông Tibre nước xuôi đẹp dòng. 40
 Ngẩng đầu lên dưới vòm dương rậm lá,
 Mạn vải thưa nếp xanh lục chung quanh.
 Đầu lá lao sậy kết vòng,
 Cát lời giải nỗi ưu phiền Énée.
 « Hỡi hoàng tử, từ các thần dòng máu.
 Thoát khỏi Ilion bị chiếm bởi kẻ thù,
 Giữ dòng bắt tử Pergame,
 Đến Laurente với cánh đồng Latium.
 Chính đây nơi định cư số mệnh,
 Nơi xây cho thần Pénates điện nhà. 50
 Là đây chẳng phải đi xa,
 Chớ nên sợ chuyện xảy ra chiến trường.
 Tất cả nỗi giận điên cuồng trần thế,
 Đều rụng rơi như một trò chơi.
 Những điều hư ảo vẽ vờ,
 Hãy tìm đây, ở cạnh nơi sên già.
 Heo nái lớn và ba mươi con nhỏ,*
 Trắng cũng như mẹ nó dưới vú nằm.
 Nơi đây xây dựng kinh thành,
 Là điều thử thách đã dành tương lai. 60
 Ascagne sẽ lập đây thành phố « Trắng ».*
 Ta nói với người điều chắc chắn hiển nhiên.

Chiến thắng hoạn nạn đảo điên,
 Ta nói hai tiếng này riêng dặn dò. »
 « Trên bờ này Arcadien*, vốn dòng Pallas,
 Đã đi theo lời dạy Évangre,
 Đồi cao dựng một kinh thành,
 Pallantée, tên Pallas tổ dòng họ vua.
 Hãy liên minh, kết giao thông ước.
 Và chính ta sẽ dẫn dắt trên sông, 70
 Để người có thể chèo thuyền,
 Ngược theo dòng nước vinh quang sông này. »
 « Hãy đứng dậy, hỡi con Thần nữ,
 Khi sao mai vừa lặn trời trong.
 Hãy cầu khẩn thần Junon,
 Xin ngài nguôi giận không còn nguy cơ.
 Và người đến bên ta khi chiến thắng.
 Ta là Thần Sông Tibre xuôi dòng.
 Phát hoang trồng trọt bên sông, 80
 Tibre xanh lơ, nước thông dong ơn Trời.
 Trong sông này ta xây cung điện,
 Đầu ta cao giữa các đỉnh đồi thành. »
 Nói rồi Thần Sông biến nhanh,
 Thủy cung nằm dưới nước vùng vực sâu.
 Sau đêm mộng Énée tỉnh giấc.
 Đứng dậy lên chờ ánh rạng đông,
 Rồi theo phong tục cầu thần,
 Dâng tay ra vọng trời xanh khẩn cầu.
 « Cầu tiên nữ, Laurente tiên nữ,
 Đã khai sinh các suối nguồn sông. 90
 Và ngài Tibre cha ông,
 Sông dài sóng nước một dòng thiêng liêng.
 Hãy đón nhận Énée tìm đến,
 Hãy giúp cho nguy hiểm rời xa,
 Dù trên nguồn nước nào qua.
 Thương bất hạnh mất nước nhà của tôi.
 Đất nào nước chảy xuôi xinh đẹp,
 Hay buông như sừng húc mạnh hung hăng,
 Hespérie thần chủ nước dòng,
 Xin vinh danh cúng hiến dâng vật quà. 100
 Hãy hạ cố lòng thương phù hộ,
 Hãy ban cho dấu hiệu lòng tin. »
 Nói rồi chọn hai thuyền con,
 Hai hàng chèo lái, kiếm cung khởi hành.
 Bỗng nhiên thấy điều diệu kỳ thánh thiện,
 Qua khu rừng : lợn nái lớn đang nằm,
 Bên bờ sông cỏ tươi xanh,
 Một bày con bú vậy nằm cạnh bên.
 « Chính Ngài, Thần Junon sức mạnh,
 Énée tín thành xin hiến tế cúng dâng. 110
 Như bày con trước bàn thờ thần, »
 Sông Tibre diu tiếng nước trong đêm dài.
 Nước chảy ngược lặng im tiếng sóng,
 Bất động như hồ nước lặng lờ.

Đoàn người không mệt mái chèo,
 Troyens nhanh chóng, thuyền theo về nguồn.
 Thuyền thông trắng nhựa lướt nhanh mặt nước,
 Sông, rừng ngạc nhiên cảnh mới đi qua,
 Tia sáng trên thuần chiếu xa,
 Con thuyền nhanh nhẹ dô ta mái chèo. 120
 Trong lúc Troyens chèo ngày đêm không nghỉ,
 Đi qua khúc quanh bóng mát ngàn cây.
 Vòm lá in bóng nước mây,
 Mặt trời rực lửa nửa ngày đi qua.
 Thấy xa xa lũy thành mái ngói,
 Roma hùng cường dựng giữa trời xanh.
 Lãnh địa khiêm tôn Évandre,
 Họ liền quay hướng kinh thành vào trong.
 Gặp phải ngày vua Arcadien tế lễ,
 Hiến tế Amphitrion* tôn tử vinh danh. 130
 Và các thần hoàng kinh thành,
 Tế nơi rừng trước cửa thành thiêng liêng.
 Pallas hoàng tử, và các chàng trai tuần tú,
 Các quan hội đồng cùng đứng thấp hương.
 Còn âm máu vật tế sinh,
 Đoàn thuyền chèo đã lướt gần đến nơi.
 Dưới bóng mát mọi người cúi đầu im lặng,
 Thật nghiêm trang nghi lễ diễn ra.
 Mọi người như một đi qua,
 Cùng đi một bước đi ra khỏi bàn. 140
 Nhưng Pallas nhanh chóng ra phía trước.
 Thấy đoàn người, họ dừng lễ hiến sinh.
 Cầm lấy ngọn dáo một mình,
 Đứng trên gò đất hỏi tìm nguyên do.
 « Hỡi các bạn trẻ từ đâu mà đến,
 Muốn tìm ai ? vào chốn chẳng biết quen.
 Là ai, đất nước giống dòng.
 Vì sao mà đến, vì hòa bình, chiến tranh ? »
 Énée đứng đầu thuyền đáp lại,
 Tay cầm vòng ô liu, biểu tượng hoà bình. 150
 « Chúng tôi là người Troyens,
 Chiến tranh bó buộc nơi miền Latin.
 Chẳng thương xót cho người lưu vong xa xứ.
 Ép buộc chiến tranh, cuộc chiến họa tai.
 Chính Évendre tôi muốn tìm ngài.
 Hãy mang thông điệp tâu ngài giùm tôi :
 Thủ lĩnh Troyens mong tìm đến.
 Để kết liên quân đội đồng minh. »
 Pallas kinh ngạc tiếng danh :
 « Xin người cập bến, dù tên thế nào. 160
 Hãy đi đến cùng cha tôi thương thảo,
 Cùng lễ nghi Pénate tế thần,
 Nói rồi đưa tay thiết thân,
 Xiếc tay ngưỡng mộ anh hùng mới quen.
 Họ cùng tiến về khu rừng tế lễ,
 Nơi không xa khoảng cách dòng sông.

Énée tiến chào quân vương,
 Với lời bạn hữu thân tình đổi trao.
 « Ngài vị vua tốt nhất trong người Hy Lạp,
 Mà định mệnh khiến tôi tìm đến khẩn cầu. 170
 Vòng lá hoà bình trên đầu,
 Tôi chẳng sợ hãi không đâu, luận rằng.
 Ngài là thủ lĩnh dân Hy Lạp
 Arcadien cùng với anh em Atrides* máu chung dòng.
 Nhưng do giá trị lương tâm.
 Lời sấm truyền của các thần báo cho.
 Tổ tiên ta chung một nhà dòng giống,
 Tiếng danh ngài vang khắp đất gần xa,
 Tôi muốn liên hợp cùng ngài,
 Niềm vui vận mệnh an bài chúng ta. 180
 Dardanus, người cha Ilion thành lập,
 Con trai Électre Atlantide truyền rằng,
 Cặp bờ xứ Troade dừng chân,
 Electre, con Atlas thần sinh ra.
 Đôi vai nâng vòm trời tròn không khí.
 Ngài sinh ra từ Mercure thần.
 Cùng Maia đỉnh Cyllène tuyết băng.
 Theo truyền thuyết Maia thần sinh ra,
 Atlas chống tay vòm trời sao nâng đỡ.
 Và cả hai gia tộc hợp thành vào. 190
 Hai dòng chung một cùng nhau,
 Ấy điều quá khứ đời nào xa xăm.
 Tôi không muốn tìm đến ngài thịnh nguyện,
 Phải cần qua sứ giả trung gian,
 Chính tôi, tôi đến luận bàn,
 Bên ngài bày tỏ lời van khẩn cầu.
 Vì cùng chung nước Daumien thù nghịch,
 Lừa dối ngài, gây cuộc chiến dã man,
 Nếu chúng đuổi được Troyens,
 Chẳng gì ngăn cản ách mang trên đầu. 200
 Cùng chung số phận bạo tàn hai dân tộc,
 Toàn Hespérie trong cõi vực sâu,
 Giữa hai biển cả sóng sâu,
 Tắm trong cuồng bạo từ đầu đến chân.
 Hãy đón nhận tôi với lòng tin tưởng,
 Và hãy cho tôi tin tưởng nơi ngài.
 Chúng ta đừng cảm để đời,
 Tìm bắt khuất tuổi trẻ thời chúng mình.”
 Énée nói và lúc chàng bày tỏ,
 Évand्रे nhìn lâu, đôi mắt, dung nhan. 210
 Nhà vua chăm chú nhìn chàng,
 Trả lời tin tưởng sắt son đôi lời :
 “Ôi Troyens kiên cường anh dũng,
 Tôi sung sướng thay được tiếp đón thân quen,
 Tôi yêu tìm thấy thân thương,
 Lời và dáng điệu anh hùng Anchise.
 Tôi còn nhớ thời vua Priam ngày trước,
 Laomédon tôn tử đến Salamine,

Thăm vương quốc chị Hésionè,
 Ở nơi giá lạnh của miền Arcadie. 220
 Thời tôi còn trẻ, được gặp ngài đón tiếp,
 Tôi kính phục thay thủ lĩnh Troyens.
 Tôi kính Laomédon tôn tử yêu thương,
 Anchise oai vệ đường đường lớn cao.
 Trong nhiệt huyết thanh niên tôi ngày đó,
 Tôi sung sướng thay được gặp anh hùng.
 Ngài xiết tay tôi tình thân,
 Tôi đưa ngài đến dưới thành Phénée.
 Ngài chia tay, ngài tặng tôi mũ chiến,
 Gió tên Lycie, áo gấm vàng thêu. 230
 Thắng ngựa vàng, Pallas còn dùng,
 Mối tình liên kết xưa cùng mối dây.
 Ngày mai đây khi bình minh rạng rỡ,
 Anh sẽ sung sướng đi với trợ giúp của tôi.
 Giúp trong điều kiện có thôi,
 Trong lúc chờ đợi, anh thời đến đây.
 Như bạn thân chúng ta cùng tế lễ,
 Hiến tế cùng tôi lễ cúng hằng năm.
 Trước sau chung một tấm lòng,
 Và ngồi chung một cỗ bàn đồng minh,” 240
 Sau lời nói vua Evandre ra lệnh,
 Cho mang thức ăn, vò rượu cùng nhau.
 Mời Troyens tất cả cùng vào,
 Ngồi trên băng cỏ xanh cao dự phần.
 Énée được ghé mời danh dự,
 Phủ bằng da sư tử bờm lông.
 Ngồi bên cạnh ngài quân vương,
 Thanh niên, triều chính cùng mang vật quà.
 Thịt bò nướng hương bay thơm ngát,
 Cây trái Cérès giỏ mang vào. 250
 Thức ngon Bacchus rượu đào,
 Troyens dùng hết một thau lưng bò.
 Và tất cả ruột lòng vật tế.
 Cho đến khi cơn đói đã xong.
 No say cho thỏa tấm lòng,
 Vua Evandre tâm tình thân đôi lời:
 “Buổi lễ long trọng và tiệc trần truyền thống,
 Bàn thờ dành riêng thần chủ thiêng liêng.
 Không phải mê tín dị đoan,
 Chẳng là quên lãng vị thần cổ xưa. 260
 Đã giúp đỡ dân thoát cơn nguy hiểm,
 Đón tiếp Troyens cùng lễ tế thần,
 Vinh danh kết nghĩa tình thân,
 Trước tiên nhìn thấy đá chồng đó đây.
 Đá dựng đứng khắp nơi khắp núi,
 Bao nhiêu đá to như vung vãi khắp nơi.
 Ngôi nhà còn đứng giữa trời,
 Hoang vu nơi giữa núi đồi xa xăm.
 Một hang động rất sâu to lớn,
 Không chiếu soi ánh sáng mặt trời. 270

Nơi ở quái vật nửa người,
 Cacus* kinh hãi phá đời hại nhân.
 Đất luôn nóng máu tai ương giết hại,
 Cánh cửa bạo tàn cảm lòng lạnh đầu người.
 Xám xanh máu vẫn chảy hoài,
 Vulcain ấy chính cha loài quái kia.
 Cacus phun lửa, lê thân to lớn,
 Di chuyển kênh càng kiêu ngạo hung hăng.
 Cuối cùng ta phải cầu thân,
 Khẩn cầu cứu giúp giết giùm quái yêu. 280
 Tra thù được, hãnh diện đã giết.
 Phân thân Geryon* ba mảnh thân hình.
 Alcide đến đuổi bò mộng giúp công,
 Vang tiếng chiến thắng uy danh anh hùng.
 Danh tiếng khắp thung lũng khắp bờ sông lớn,
 Nhưng Cacus trong hoang trường chẳng màng,
 Tội lỗi, lươn lẹo ngược ngang,
 Cái gì cũng dám chẳng phiến chi ai !
 Hấn đánh cướp bốn con bò mộng mập. 290
 Và bấy nhiêu bò cái béo tươi,
 Chẳng để dấu vết cho người,
 Nhanh tay trước mặt chẳng lòi dấu chân.
 Hấn kéo đuôi đến nơi hang đá,
 Nơi đường đi ngược lại dấu chân,
 Dấu trong bóng tối đá chông,
 Chẳng tìm đâu thấy đàn bò về hang.
 “Trong lúc đó Amphitryon tôn tử,
 Mang đến đồng để thả bò ăn,
 Sửa soạn rời bỏ chốn chốn,
 Là lúc bò đực vầy vùng rông lên. 300
 Vang khắp chốn rừng và đồi cỏ,
 Vì tiếc nơi bị bắt bỏ đi.
 Một bò cái rông trả lời.
 Vang xa đến tận núi đồi gốc hang.
 Làm lộ liễu ước mơ Cacus.
 Thế cho nên Alcide hiểu ra rằng,
 Thối lòng tức giận bùng bùng.
 Vội vàng vũ khí tay cầm vò to.
 Chạy nhanh chóng khắp cùng hẻm núi,
 Lần đầu tiên Cacus thấy sợ run. 310
 Đôi mắt xúc động hãi hùng,
 Theo gió Eurys trốn cùng tận hang.
 Nổi kiếp sợ như mang đôi cánh,
 Tháo xích sắt cho đá chặn cửa hang.
 Mà cha hấn đã treo lên,
 Lấy vai đẩy cánh cửa thêm vào trong.
 Nhưng anh hùng Tirynthe* phản nộ,
 Tìm mọi cách làm để tiến vào hang.
 Nghiến răng đẩy tảng đá bàn,
 Ba lần sôi sục Aventin* chẳng vào. 320
 Tìm mọi cách đẩy tung cửa đá.
 Ba lần mệt nhoài về thung lũng ngồi trông.

Trước hang đá một cây thông,
 Bầy chim làm tổ trú chân bay về.
 Góc thông nghiêng trái sông kê,
 Hercule bên phải lựa bè đẩy qua.
 Làm cho bật gốc thông già,
 Bầu trời rộng mở, bến bờ chuyển rung.
 Nước dòng sông tràn vào hang hóc.
 Để lộ ra, kinh ngạc nước trôi. 330
 Cửa hang để lộ ra ngoài
 Lâu đài to lớn thú người Cacus.
 Nước sông xoáy sâu vào tắm tối,
 Mặt đất quanh dữ dội chuyển rung.
 Lòi ra chôn ở quỷ hung,
 Vương quốc nhợt nhạt tởm kinh các thần.
 Từ trên cao nhìn vào vực rộng,
 Bao hồn ma hoảng hốt dưới nắng soi.
 “Bất ngờ ánh sáng mặt trời.
 Cacus lẫn trốn một nơi lỗ hầm. 340
 Cát lên tiếng lạ lùng rên rỉ,
 Alcide từ cao đã thấy, nhìn trông,
 Ném vào hấn các cây cành,
 Những tảng đá lớn âm vang xuống đầu.
 Không chịu đựng nữa bao nguy hiểm,
 Hấn mưa ra, ôi kỳ lạ, cột khói mờ,
 Bao phủ bóng tối mù lòa,
 Chất chông hang hóc khói nhòa lửa bay.
 Cuộn trong nước sục sôi thăm thẳm,
 Cả hang sâu đen bóng sương mờ. 350
 Lửa cháy Cacus phun ra,
 Hercule nắm cổ xiết qua tay mình.
 Hai con người lòi ra tròn mắt,
 Máu không qua cổ họng, chết ngay.
 Các cánh cửa núi phơi bày,
 Chón hang tắm tối sáng soi dưới trời.
 Bầy bò đánh cướp, kho tàng chất đống,
 Tất cả mưu lừa dối thê nguyên.
 Phơi bày ra dưới ánh dương,
 Xác thân xấu xí chân trần lòi đi. 360
 Mọi người thỏa thích được nhìn tận mắt,
 Quái vật với đôi con mắt kinh hồn,
 Khuôn mặt, bộ ngực lông xồm,
 Trong cổ lửa đỏ chẳng còn tắt hơi.
 Và từ đó hàng năm tế lễ,
 Vinh danh Hercule cứu thế hội vui,
 Potitius đầu tiên truyền đời,
 Panarie gia tộc lập đền thờ Hercule.*
 Trong rừng thiêng đền thần thiết lập,
 Bàn thờ thần danh tiếng lớn to, 370
 Và luôn lớn nhất trong đời,
 Bao chàng trai trẻ đến nơi tế thần.
 Mang trên đầu tóc một vòng cành lá,
 Nâng cốc rượu lên cầu khẩn với thần.

Chúng ta sẽ mãi chung lòng,
 Tấm lòng son mãi với thân, rượu vang.
 Vua nói : Cây dương hai màu sắc,
 Khăn tóc choàng bóng thần phúc Hercule.
 Vòng lá che má dung nhan,
 Cốc thiêng liêng rượu đầy tràn trên tay. 380
 Và tất cả đầy lòng hoan hỉ,
 Cùng cạn ly cùng khản cầu thần.
 Khi Vesper* đến Olympe nghiêng gân.
 Các vị tể tự đã cùng với nhau.
 Đi đầu hàng là Politius,
 Mình mang đai da thắt quanh lưng.
 Các ngọn đuốc trên tay cầm,
 Bữa tiệc lại bắt đầu lần thứ hai.
 Cho thực khách món ăn êm dịu,
 Các bàn thờ đầy phẩm vật cúng thần. 400
 Các Saliens* choàng lá dương.
 Đi ra ca hát khói hương quanh bàn.
 Hợp xướng trẻ, hợp xướng già ca tụng,
 Thần Hercule và hành trạng trong đời.
 Chuyện từ thuở bé trong nôi,
 Hai bàn tay bóp chết loài rắn kia,
 Lũ quái đầu tiên, gửi bởi dì ghen ghét.*
 Chuyện thế nào làm sụp đổ Troie* và Oechalie*.
 Thế nào thời vua Eurysthée*,
 Ngài đã chịu đựng gian nguy hiểm nghèo. 410
 Ý Junon bắt công đầy hại,
 Nhưng chính ngài, không hề bại anh hùng.
 Khóa cánh tay bất động Pholus, Hylée.*
 Centaures con trẻ tan cùng khói mây.
 Ngài giết bò mộng to đảo Crète*.
 Sư tử lớn to nơi xứ Némée.*
 Rung động Styx đầm lầy.
 Bắt Cerbère giữ cửa Địa Ngục ngày ngày vang.
 Trước hang máu bầy đồng xương trắng xóa.
 Không quai vật nào làm sợ hãi tinh thần. 420
 Cả Typhée to lớn hung hăng*.
 Ngài vẫn bình tĩnh sức hùng ra tay.
 Quái vật xứ Lerne* máy đầu chòm đến,
 Ngài chính con thần chủ Jupiter.
 Sức ngài tô điểm Olympe,
 Khản cầu hiến tế dành riêng cho ngài.”
 Những lời hát vì Hercule ca tụng*,
 Cũng không quên chuyện đánh Cacus trong hang.
 Quái vật phun lửa khiếp kinh,
 Trong rừng thiêng, hát âm vang núi đồi. 430
 Khi nghi lễ hoàn thành, chấm dứt,
 Mọi người về trở lại phố thành.
 Vua già chậm chậm bước chân,
 Bên Énée bước và cùng con trai.
 Nhà vua kể cho vui chân bước,
 Chuyện băng quơ quên nổi đường dài.

Énée nhìn ngắm lòng vui,
 Hỏi han lịch sử chuyên đời xảy ra.
 Vua kể chuyện những dân đầu tiên đã đến,
 Trước Évangre thành lập Romain*. 440
 Rừng xưa, thú vật, tiên nương.
 Giống người sinh tựa cây sên vừng vàng.
 Không đạo đức, không văn minh chi cả,
 Không biết chi việc vất vả sủa bò,
 Không gom sản vật đất cho,
 Chẳng biết nấu nướng, chẳng lo ăn gì.
 Trái cây hái, thú săn mệt nhọc,
 Là chính phần thực phẩm hằng ngày.
 Đầu tiên Saturne trốn vũ khí Jupiter,
 Lưu vong vô xứ, từ Olympe xuống trần. 450
 Tập họp lại các dân khó bảo,
 Rải rác khắp nơi từ các vùng cao.
 Dạy cho luật lệ thế nào,
 Latium tên gọi khác bao xứ người.
 Tạo nên xứ chắc chắn nơi nương náu,
 Cai trị bao thế kỷ hoàng kim*.
 Bền vững dân nước thanh bình,
 Nhưng rồi sau biến chất trong lu mờ.
 Lại chiến tranh, độc tài áp đặt,
 Đám Ausoniens rồi dân Sicanes.* 460
 Bao lần đất Saturne đổi tên,
 Đến Thybris to lớn can trường làm vua.
 Từ do đó sông gọi là sông Tibre.
 Tên cũ xưa Albula* đổi chẳng còn.
 Thời tôi từ biệt quê hương,
 Lưu lạc biển cả dặm trường xa xôi.
 Số Mệnh Toàn năng, vận không tránh khỏi,
 Gắn bó tôi đây, lời cuốn lấy tôi.
 Carmenta* tiên nữ mẹ tôi,
 Hoài thai từ mộng thần trời Apollon. 470
 Đi đến đó vua tiên lên đài cúng,
 Cửa Romain tên gọi Carmentale*
 Vinh danh tiên nữ Carmenta,
 Mà người tế tự báo ra lần đầu,
 Vĩ đại tương lai con Énée, Pallantée vinh hiển.
 Rồi chỉ rừng to nơi Romulus* can trường,
 Trú thân dưới tảng đá băng,
 Lupercal* tên mượn cho vùng Arcadie.
 Nơi Pan đặt Lycéen* tên gọi.
 Dưới rừng thiêng Argilène* thấy trông. 480
 Nơi này tên gọi chứng minh,
 Vua kể cái chết khách mình Argus*.
 Rồi vua dẫn Énée đến Tarpéienne* tảng đá,
 Nơi Capitole* ngày nay đài điện chạm vàng.
 Xưa kia bờ bụi cây hoang,
 Thánh tích tôn giáo hải hùng nông dân.
 Họ run rẩy khi nhìn rừng và đá,
 Évangre rằng : “ Rừng, đồi đỉnh bóng râm,

Tôi không biết ai là thần,
 Một thần nào đó ở cùng nơi đây. 490
 Dân Arcadiens tin nhiều lần nhìn thấy,
 Jupiter chính ngài, lắc bên phải thuận tối tăm,
 Tập hợp giống bão mây vùn,*
 Hai thành phố khác, tường thành sụp tan.
 Ấy di tích người xưa kỷ niệm,
 Janus lập nên các lũy thành này.
 Saturne thành khác dựng xây,
 Janicule* tên gọi, cái này Saturnie.”
 Họ vừa nói đã đến nơi Évand्रे thanh đạm,
 Tiếng bò cừu kêu rống trên đồng. 500
 Nơi đây Romain Trung tâm,
 Khu giàu sang nhất tên vùng Carènes.
 Và đến nơi chính vua đang ở,
 Évand्रे nói: “Đây nơi Alcide anh hùng,
 Chốn ‘lâu đài’ được tiếp tân,
 Nơi tôi ăn ở không cần giàu sang.
 Đến phiên anh hãy cho tôi cảm tưởng,
 Xứng đáng như tình cảm một vị thần,
 Chốn ăn chốn ở giản đơn*,
 Thấy tôi nghèo khó chớ nên coi thường.” 510
 Rồi dẫn Énée vào mái tranh chật hẹp,
 Một chiếc giường bao phủ lá cây,
 Phủ da con gấu Libye.
 Màn đêm buông xuống cánh bay mờ mờ.
 Lúc Venus tấm lòng mẫu tử,
 Xúc động khi được biết tin con.
 Sợ nổi đe dọa Laurente,
 Một cuộc chinh chiến mất còn hiểm nguy.
 Đến trực diện Vulcain nàng nói,
 Trên giường vàng son của người chồng. 520
 Bằng giọng kiêu khích thánh thần :
 “Các vua Hy Lạp vốn từng đã lâu,
 Đem quân đánh Pergame gây sàu não,
 Dù vận mệnh thần bảo đảm dành riêng.
 Đốt phá, tàn sát tan hoang,
 Lòng tôi biết mấy muộn phiền khổ đau.
 Troyens chẳng cứu, chẳng trao vũ khí,
 Như chàng biết cho, chẳng giúp đúc rền,
 Lòng tôi chẳng muốn chồng phiền,
 Mặc dù thiên vị các chàng trai Priam. 530
 Với gian khổ Énée tôi chẳng giúp,
 Ngày hôm nay với ước muốn Jupiter,
 Với dân Rutules chiến tranh,
 Tôi xin khẩn hoãn chàng cùng giúp cho.
 Tôi cầu khẩn tài thần sáng chế,
 Người mẹ cầu xin cho đứa con trai.
 Như con gái Nérée*, vợ Titon*,
 Từng đến cầu khẩn bằng dòng lệ tuôn.
 Hãy nhìn các quân thù hàng ngũ,
 Các cửa thành đóng chặt cả rồi. 540

Đang mài gươm sắt chống tôi,
 Để mà tàn phá thành người con yêu.
 Thần mãi nói, thấy chồng chưa quyết định,
 Venus vươn tay ôm cổ ông chồng,
 Đôi tay ngà ngọc trắng ngần,
 Thở hơi nóng bỏng, vú trần cọ thân.
 Vulcain thoang lửa lòng rạo rục,
 Nồng nhiệt thân quen cháy bỏng mạch mình.
 Nóng ran chạy khắp châu thân,
 Tay lò dò, bỏng rần rần máu sôi. 550
 Cũng như thế như khi sét đánh,
 Sấm sét lan khắp các đám mây.
 Ánh sáng chiếu rọi sáng soi,
 Lời chồng đã nhận nàng cười thành công.
 Vội mưu mẹo sức thần thân xác,
 Kéo theo điều vĩnh cửu của tình :
 “Vì sao tìm lý xa xăm,
 Hỡi thần nữ có mắt lòng tin yêu.
 Nếu nàng xưa lo âu như thế,
 Thì chắc ta trang bị cả Troyens. 560
 Chẳng là sức mạnh Jupiter,
 Cả định mệnh cũng chẳng hề hấn chi.
 Định mệnh chẳng chống gì ta được,
 Thì sẽ còn vững mãi thành Troie.
 Vua Priam sẽ được chết già,
 Thêm mười năm nữa hẳn là tự nhiên.
 Bây giờ nàng sẵn sàng chiến trận,
 Đây là điều ước muốn của nàng,
 Ta hứa tất cả làm nên,
 Gắng công nghệ thuật sắt vàng giúp cho. 570
 Trong lò rèn, tất cả đều thực hiện,
 Bể thổi hơi tất cả làm nên.
 Hãy ngừng cầu khẩn van lơn,
 Chớ nên nghi ngại quyền năng của nàng.
 Xong lời nói, ôm Venus hôn say dại,
 Thần đợi chờ nằm trên ngực của chồng.
 Buông lơi trong giấc mộng nồng,
 Sướng vui khắp cả châu thân rã rời.
 Đêm đã qua nửa vùi giấc mộng.
 Ấy là giờ phung phá sức đầu đêm. 580
 Giờ các nội trợ lo chăm,
 Kỹ nghệ Minerve quay mòng dệt thoi.
 Hạ tro lửa, than hồng cháy dỡ,
 Thêm vào trong công việc ban đêm,
 Thúc dục cho ánh sáng thêm,
 Trong các công việc êm đêm dài lâu.
 Và để giữ giường chồng trinh bạch,
 Nuôi bầy con bé nhỏ của mình.
 Công việc cẩn thận luôn luôn,
 Vị thần ngọn lửa rời giường lạc hoan. 590
 Để chăm lo lò rèn công việc.
 Ở không xa bờ biển Sicile,

Gần bên đất Lipari,
 Hòn đảo Thần Gió, đá chì bốc hơi.
 Dưới hòn đảo một hang động lớn,
 Các hang xoáy mòn một ngọn lửa to.
 Từ hang động đó vọng vô,
 Ấy các Cyclopes đập lò Etna.
 Lửa bùng cháy, tiếng búa đe gầm thét,
 Hay tiếng kèn kẹt sắt Chalybes*. 600
 Ấy là nơi ở Vulcain,
 Tên đảo còn gọi đảo thần Vulcanie.
 Nơi Thần lửa từ trời cao xuống,
 Trong hang to Cyclopes : Brotes,
 Stéropès và Pyraemon,
 Đôi tay trần trụi rèn công sắt đồng.
 Các bàn tay chạm hình đánh bóng,
 Một phần do sấm sét Cha Trời,
 Phóng ra từ cao xuống người,
 Một phần còn lại thì thời chưa xong. 610
 Cần phải thêm ba tia mưa đá,
 Ba tia mưa, ba tia lửa cực hồng,
 Ba tia gió chóng Auster,
 Tạo nên lẫn lộn lửa bùng hãi kinh.
 Tiếng âm vang, lửa gầm khủng khiếp,
 Cách xa, rền cho Mars chiến xa,
 Bánh xe có cánh bay ra,
 Tiếng kêu đánh thức binh qua phố thành.
 Nơi khác tranh đua rèn khiên Pallas,* 620
 Kinh khủng khiên to rắn vẩy bằng vàng.
 Trên ngực thân nữ thường mang,
 Đầu Gorgone cắt mắt còn tròn xoe.
 Vulcain bảo : “Cyclopes Etna cắt hết.
 Hãy mang vào việc mới bắt đầu,
 Hãy nghe ta dặn từng câu,
 Ta cần trang bị anh hào chiến binh.
 Ta cần các bàn tay khéo léo,
 Chính xác tay nghề, nhanh chóng, chẳng chậm tay.”
 Phát thảo ra tác phẩm này,
 Mỗi người phần việc trao ngay chia đều. 630
 Đồng và vàng theo dòng nóng chảy,
 Thép giết người hóa lỏng làm khiên,
 Bảy vòng chống tên Latin,
 Cái này thổi gió trên vùng không gian.
 Cái khác ngâm nước đồng sôi sục,
 Hang gầm lên dưới lửa trên đe.
 Cánh tay theo nhịp lửa tia,
 Lật lên mảng sắt với hai gọng kìm.
 Khi thần Lemnos giúp nhanh sức gió,
 Ánh sáng long lanh ngày mới đang lên. 640
 Tiếng hát buổi sáng đàn chim,
 Từ trong tổ ấm mái tranh vang lừng.
 Vua Évandré rời nơi thanh đạm,
 Vị vua già thức dậy mặc y trang.

Quán quanh đôi chân của mình,
 Hải thù Étrusque, vai vòng quán ngang.
 Đai đeo thanh Arcadie kiếm sắc,
 Tay trái mang da báo phủ đằng sau.
 Hai con chó canh cùng vào,
 Từ thềm cao bước đi theo chủ mình. 650
 Vào chón ở dành riêng tiếp khách,
 Hứa với anh hùng bàn chuyện giúp nhau.
 Énée đã đến từ đâu,
 Hoàng tử Pallas, người hầu Achate.
 Họ gặp gỡ tay trong tay nắm,
 Ngôi sân trong nơi ở lâu tranh.
 Tự do nói chuyện thân tình,
 Vị vua tiếp khách nói lên lời đầu :
 “Thu lĩnh Troyens, tôi chưa hề đến,
 Chỉ biết thành Troie khi vương quốc bại tàn. 660
 Quân tôi ít ỏi chiến binh,
 Không thể giúp sức việc hăng lớn lao.
 Bên kia bờ sông Toscane* kín ngõ,
 Phía bên kia Rutules áp lực quân,
 Quanh thành lũy tiếng chiến tranh,
 Nhưng tôi nghĩ đến kết liên anh với cùng.
 Một dân tộc anh hùng đáng kể,
 Trai vương quốc, quân phong phú mạnh giàu.
 Vận may cứu nguy đến mau,
 Ý muốn số mệnh tay trao cho người. 670
 Không xa nơi đây Agylla thành cổ,
 Được lập nên bởi dân tộc Lydiens,
 Quốc gia chinh chiến đã quen,
 Lập trên cao ở nơi miền Étrurie.
 Thành phố thịnh vượng qua nhiều năm tháng,
 Phải chịu thống trị do quân của Mézence.
 Trai bao tàn sát kinh hoàng,
 Dã man phải sống với quân bạo quyền.
 Như áp bức từ thân trời xuống,
 Trên toàn dân, chủng tộc đau thương. 680
 Người sống thân chết nối liền,
 Tay với tay, miệng mọi khổ hình nhục thân.
 Dân đau khổ, máu tuôn như suối,
 Cái chết chậm trong buồn thảm bao trùm.
 Trai qua bao nỗi cực hình,
 Nay cầm vũ khí đồng lòng đứng lên.
 Bao vây thành, diệt quân gian trá,
 Ngọn lửa cao đến tận cung đình.
 Ke thoát chết trốn đất Rutules,
 Turnus bảo vệ khách bằng giáo gươm. 690
 Cả Étrurie cuộc nổi dậy trung chính,
 Sẵn sàng lao vào cuộc chiến tranh.
 Nhân dân mong có vua hùng,
 Đang trông chờ đợi anh hùng ra tay.
 Anh Énée, ta cho anh lực lượng,
 Chỉ huy một ngàn binh sĩ đến nơi.

Thuyền chiến đóng dọc sông ròi,
 Nóng lòng chờ đợi ngày thời ra đi.
 Một thầy bói *tìm trong lòng ruột,
 Mà bói ra lời nói bảo rằng : 700
 ‘Tuổi trẻ tuần tú Méonienne.*
 Tinh hoa đạo đức anh hùng miền xưa.
 Kẻ trung chính giúp ta chống giặc,
 Mézence bạo tàn, xứng cơn giận bùng sôi.
 Nhưng chẳng Italien nào lãnh đạo được thời.
 Ta nên chọn lãnh tụ người từ xa.’
 Đang sợ hãi bởi điềm Trời báo,
 Quân Étrusque đang ngừng lại trên đồng,
 Sứ giả gửi bởi Tarchon, 710
 Đến cùng vương miện, hốt trâm lệnh bài.
 Họ tặng tôi biểu tượng cùng quyền lực,
 Và khẩn cầu tôi đến giúp trung quân.
 Điều khiển vương quốc Tyrrhénienne.
 Nhưng tôi bất động bởi trong tuổi già.
 Bởi sức nặng trải qua năm tháng,
 Tuổi già tôi ngăn cản điều hành.
 Sức tôi trẻ với chiến công,
 Tôi muốn khuyến khích với cùng con trai.
 Nếu dòng máu Sabine của mẹ.
 Thống nhất cùng vận nước Italie. 720
 Anh người tuổi trẻ tài trai,
 Sinh ra vận mệnh đúng lời thần trao.
 Anh khẩn cầu các thần sức mạnh,
 Hãy ra đi hỡi hoàng tử can trường.
 Đứng đâu Troyens – Italiens,
 Và tôi sẽ gửi con em theo cùng.
 Hy vọng tôi, an ủi tôi chính là Pallas.
 Để làm quen trường chiến đấu của anh.
 Chịu đựng gian khổ Mars thần, 730
 Em từng ngưỡng mộ đấu tranh anh hùng.
 Tôi sẽ cho hai trăm Arcadiens kỵ mã,
 Ưu tú đội quân kỵ mã chúng tôi.
 Pallas biết rõ từng người.
 Khi Évand्रे nói, Énée cùng Achate.
 Nhìn bất động tim buồn cay đắng.
 Nhưng Cythéré ra dấu hiệu giữa trời mây.
 Bất ngờ giữa ánh ban ngày,
 Ngàn tia chớp sáng trời đầy sấm vang.
 Tất cả xuất hiện bỗng nhiên sụp đổ,
 Kèn Tyrrhénienne vang dội không trung. 740
 Ngược mắt, hai lần tiếng ầm,
 Thấy qua mây có những vùng thanh trong.
 Vũ khí chạm nhau chói lòa âm ỉ,
 Évand्रे và Pallas ngạc nhiên,
 Sững sờ điềm báo thiên nhiên,
 Nhưng Énée biết, biểu hiện riêng mẹ mình.
 “Hỡi chủ nhân, chớ tìm điều kỳ diệu,
 Vì chính tôi, Olympe gửi lời thần,

Thần nữ mẹ tôi hứa rằng,
 Nếu mà cuộc chiến đấu tranh mở đầu. 750
 Mẹ sẽ mang đến từ Olympe vũ khí,
 Giáp khiên làm nên do bởi Vulcain,
 Tàn sát mang thảm họa cho Laurentes,
 Trừng phạt Turnus nanh tâm hại người.
 Tibre sông thiêng, bao mũ, kiên, giáp giặc,
 Sẽ cuộn trôi trên sóng nước theo dòng.
 Những kẻ khởi đầu chiến tranh,
 Dứt bỏ hiệp ước tốt lành thông thương.
 Nói đến đó chàng đứng cao trên ghé,
 Bàn thờ Hercule thổi bùng lửa đang tàn. 760
 Lòng vui bên Lare*thần,
 Báo mộng, thần viếng với cùng Pénates.
 Cùng với chàng, Évandre và Troyens trai trẻ,
 Vật con cừ non hai tuổi tế thần.
 Và rồi trở lại chiến thuyền,
 Gặp lại đồng đội sẵn sàng đấu tranh.
 Các người khác cũng theo triền sông xuống,
 Theo dòng sông không cần đến chèo thuyền.
 Mang cho chàng trai Ascagne,
 Những tin tức mới hoàn thành của cha. 770
 Vua cung cấp ngựa cho Troyens đi đến.
 Đất Étrurie, đưa Énée lên đường.
 Sứ điệp cỡi ngựa tiên phong,
 Phủ da sư tử với nanh vuốt dài.
 Tin tức thành Évandre lan khắp chốn,
 Các bà mẹ nghe tin tìm đến đền thần,
 Những lời cầu, gấp đôi lần,
 Sợ rằng nguy hiểm sẽ còn nhiều hơn.
 Hình ảnh thần Mars lớn dần trong mắt,
 Évandre cầm tay con trai, tiến lên đường. 780
 Không cầm nước mắt yêu thương:
 “Làm sao Jupiter trả lại cùng thời gian.
 Nếu ta còn trai, như dưới thành Préneste*,
 Quật ngã đầu tiên một quân đội địch thù.
 Đốt, thẳng, chát đóng giáp khiên,
 Cánh tay này thẳng chiến trường Tartare.
 Vua Érilus ra đời đã nhận,
 Từ mẹ Féronie (kỳ diệu khiếp kinh)
 Ba cuộc sống, ba giáp binh.
 Qua ba lần chết ở trong cõi đời ! 790
 Cánh tay ta đã cướp cả ba cuộc sống,
 Và tịch thu bao áo giáp binh.
 Những gì đau khổ điều linh,
 Phải làm cho xót xa lòng con ơi !
 Ai chẳng biết chia ly đau khổ,
 Trong vòng tay hiền dịu thương con,
 Nhưng Mézence thách thức lân bang,
 Cắt cổ người vô tội, hại dân phổ thành.
 Nhưng các anh, các thần và ngài nữa,
 Jupiter chúa tể các thần, 800

Vua Arcadiens bao thương xót dân tình,
 Lắng nghe cầu khẩn nổi lòng người cha.
 Khi ý chí lòng con nhất quyết,
 Vận mệnh triều Pallas bảo vệ con,
 Ngày về chiến thắng vinh quang,
 Lòng ta thống nhất giang san cùng người.
 Lòng ta muốn con sống đời anh dũng,
 Chịu đựng qua chinh chiến mọi khổ đau.
 Nếu số mệnh hãm dọa nào,
 Chiến tranh tàn bạo ra sao bây giờ. 810
 Điều ta thúc dục trong tay con đó,
 Con thân yêu điều mơ ước của cha,
 Niềm vui duy nhất tuổi già,
 Không điều đau khổ mù lòa tai nghe.”
 Ngâm ngùi cha nói Pallas lời từ biệt,
 Ông ngất đi, hầu cận dìu về cung.
 Đoàn kỵ binh đi qua cửa thành,
 Énée, Achate tiến quân hàng đầu.
 Rồi tiếp đến các Troyens thủ lĩnh,
 Pallas đi vào giữa đoàn binh. 820
 Áo choàng lộng lẫy, thuẫn sơn.
 Mọi người lôi cuốn, mắt nhìn dõi theo.
 Trời âm ứt còn nước Đại Dương đến,
 Các vì sao đêm sáng trước bình minh.
 Vénus được yêu thích hơn,
 Các vì sao khác trên vòm trời cao.
 Mặt hiển hiện sáng soi lấp lánh,
 Trên bầu trời ánh sáng thiêng liêng,
 Xóa dần bóng tối đêm đen,
 Các mẹ lo lắng ngồi trên tường thành. 830
 Dõi mắt trông mịt mù mây bụi.
 Tiếng đội quân rục rờ sắt đồng.
 Đi tắt qua các bụi lùm,
 Vũ khí trang bị oai hùng hét vang.
 Từng binh đội theo hàng, đồng cát bụi,
 Nện gỏi ngựa phi rung dưới móng chân.
 Không xa sông nước mát xanh,
 Céré* tắm mát cây rừng bao la.
 Không xa đền Thần Cha sùng kính,
 Thung lũng nơi khoáng trống các đồi, 840
 Rừng cây thông đen khắp nơi,
 Xưa dân Pélasges sống nơi đất này.
 Dân đầu tiên đến Latium cư trú,
 Làm lễ trong rừng nhân ngày lễ Silvain*.
 Thần cánh đồng và thú đàn,
 Không xa nơi đó Tachon cùng Tyrrhéniens.
 Đóng trại nơi vị thế vững mạnh,
 Trên cao ngọn đồi có thể thấy toàn quân.
 Lều trại rải dưới cánh đồng.
 Énée chiến sĩ vào rừng nghỉ ngơi. 850
 Trong lúc đó Vénus thân ngà ngọc,
 Bỗng không trung hiện xuống trước chàng.

Énée ở cuối khu rừng,
 Nơi thung lũng cách xa dòng sông xanh.
 Thần Vénus nhìn chàng và nói :
 “Đây món quà ta hứa cho con,
 Nghệ thuật chồng ta làm nên,
 Chẳng gì do dự chiến tranh khởi đầu,
 Chống Laurentes xác xược, nông cuồng Turnus.”
 Thần nói ôm chầm lấy Énée, 860
 Đặt lên trước mặt con trai,
 Dưới gốc sên, vũ khí ngời sáng trung.
 Chàng vui sướng thấy hiện thân thần nữ.
 Hạnh diện cho vinh dự món quà.
 Thỏa thích mắt ngắm nhìn qua,
 Mân mê từng cái mang ra trên mình.
 Mũ trong tay chòm lông sắc đỏ,
 Như toát ra ánh lửa sáng ngời.
 Thanh gươm sắt bén giết người,
 Áo giáp vững chắc màu tươi ánh vàng. 870
 Giáp to lớn tựa như sương đặc,
 Phủ bao quanh ánh sáng mặt trời.
 Tia sáng rực chiếu xa xôi,
 Giáp che đui bóng bạc thoi và vàng.
 Đúc hai lần ngọn lao sắt nhọn,
 Và chiếc khiên tỉ mỉ chạm hình.
 Tay thần lửa đỏ trên khiên,
 Về vời lời phán sấm truyền tương lai.
 Trên khiên biết tương lai lịch sử,
 Của Italie và chiến thắng Romain. 880
 Đọc ra hậu duệ Ascagne,
 Các hàng các trận chiến tranh lẫy lừng.
 Người ta thấy cả con sói cái,
 Vừa hạ sinh nằm hang đá Mars xanh xanh.
 Gần bên có hai trẻ con,*
 Đùa chơi bên vú, bú không sợ gì.
 Sói quay chiếc cổ tròn liếm mép,
 Ve vuốt hai con cùng khắp thân mình.
 Không xa Rome và Sabine,
 Trong Viện Bán Nguyệt lấy quyền các dân.* 890
 Khi lễ hội các trò chơi lớn,*
 Cuộc chiến tranh lạ bất thành linh.
 Giữa Romulides mới lập thành,
 Với Sabins de Cure chẳng thuận lòng gả con.
 Dân xưa ở nơi Tatius.
 Nhưng các hoàng tử cùng bỏ cuộc đánh nhau.
 Trước đền Jupiter cùng vào,
 Chén rượu, heo tẻ kết giao thân tình.
 Gần cạnh bên chạm luôn bốn ngựa,
 Đi ngược chiều xé xác Mettus.* 900
 (Nhưng người xứ sở Albain,
 Trung thành với những lời luôn hứa người.)
 Tullus kéo đi qua rừng rậm,
 Với ruột lòng kẻ đã bội thề,

Bụi rậm đầm ướt máu lê.
 Porsena* ra lệnh nhận về Romains,
 Tarquins* bị đuổi khỏi thành vây hãm.
 Các hậu duệ Énée chiến đấu cho tự do.
 Có thấy vẻ phần nô do,
 Hãm dọa vua Etrusque âu lo bởi vì. 910
 Coclès chặt đứt cầu đi lại,
 Clélie bẻ gãy xích xiềng,
 Nhảy xuống lội qua con sông,
 Trở về dinh trại thoát vòng nguy nan.
 Trên cao thuận sơn còn chạm.
 Manlius trọng trách gác canh,
 Mỏm đá Tarpéen giữ thành,
 Trước đền đài vũng thượng thành Capitole.
 Mái tranh mới trên lều hoàng gia Romulus,*
 Ngõng bạc bay phía dưới công vàng.* 920
 Bao Gaulois đến cửa thành,
 Gaulois ẩn dưới bụi lùm tàn cây.
 Lợi dụng ở những nơi tắm tối,
 Đợi đến khi đêm xuống mịt mù,
 Để chiếm cứ lấy thành trì.
 Tóc vàng và áo quần đi cũng vàng.
 Áo choàng sọc các băng sáng chói,
 Cổ trắng như sữa, một kiềng vàng.
 Mỗi người lấp lánh tay mang,
 Hai chiếc lao phóng vùng Alpes sẵn sàng. 930
 Đọc chiếc thuẫn bao che thân thể,
 Vulcain cho chạm nổi các Saliens.*
 Luperques* trần truồng, mũ len Flamines*,
 Những dấu hiệu rút từ trên cõi trời*.
 Phu nhân tiết phụ ngồi trên xe ngựa,
 Đưa khi khắp thành hình ảnh thiêng liêng.
 Cõi Tartare chạm xa hơn,
 Ở nơi sâu thẳm Pluton trị vì.
 Nơi trừng phạt cho người gian ác,
 Catilina* bị treo trên ngọn đá cao. 940
 Rẩy run sợ bóng Furies,
 Caron* trung chính, riêng cho luật thành.
 Ở gần giữa hình ảnh là biển nổi.
 Bao chung quanh vàng, sóng trắng nhấp nhô.
 Chạm bạc vài con cá heo,
 Bơi lội rẽ nước, vẫy đuôi sóng tràn.
 Ở trung tâm đội thuyền đồng,
 Actium thủy chiến nơi vùng Leucate*.
 Sôi nổi trận phong ba trên nước,
 Sóng rục lên phản ánh sắc vàng. 950
 Auguste César một bên,
 Kéo Italie chiến trận cùng nhân dân.
 Các Thượng nghị sĩ,* các thần Pénates.
 César trên cao bực gỗ thuyết truyền,
 Trần kỳ diệu đôi vòng hào quang,
 Ngôi sao dòng dõi thánh thân của cha.*

Và bên kia Agrippa* thần giúp cho luồng gió,
 Điều khiển cho chế ngự quân thù,
 Trên trán giá trị thanh cao,
 Lập lách vương miện kiếm bào hải quân. 960
 Và bên cạnh Antoine* man di ủng hộ,
 Vũ khí sắc màu, từ chiến thắng xứ Rạng Đông.
 Đến nơi bờ bến Biển Hồng,
 Kéo theo Ai Cập, Phương Đông cùng Bactriane.
 Ôi tui nhục theo người vợ Ai Cập*,
 Tất cả cùng chạm khắc một lần.
 Dưới đường nét của các vòng,
 Chia ba thuyền trước các cơn sóng tràn.
 Thuyền ra khơi tưởng các Cyclades,
 Các con thuyền bao phủ sóng theo. 970
 Núi cao cùng núi phía sau,
 Mang trên thuyền với biết bao binh thuyền.
 Lửa cháy rực tên bay, lao phóng,
 Trên biển bờ như tựa mưa rơi.
 Tàn sát ở khắp mọi nơi,
 Đồng Neptune đỏ máu người chiến binh.
 Ở chính giữa Nữ Hoàng kêu gọi,
 Các chiến binh bằng đàn cổ Égyptien.
 Nàng không còn thấy chung quanh,
 Hai con rắn* đã lại gần một bên. 980
 Một đám đông các thần nửa thú,
 Anubis* thân mình chó sủa vang.
 Đấu với vũ khí tay cầm,
 Neptune, Venus và cùng Minerve.
 Ở chính giữa, Mars chạm trên sắt thép,
 Hung dữ kéo theo thượng khí tầng cao.
 Furie độc địa thế nào,
 Bất Đồng áo rách vui sao bước về.
 Bellone theo với roi đâm máu.
 Apollon* ở Actium có đền thờ, 990
 Ngắm nhìn trận chằng tham gia,
 No tên sắp sẵn đợi chờ bắn đi.
 Thấy khùng kiếp Égyptiens, Indiens sợ hãi,*
 Arabes cùng Sabéens bỏ trốn thôi.
 Nữ Hoàng tự kéo lấy buồm,
 Thả theo sóng nước nhiều hơn dây thừng.
 Vị Thần Lửa còn chạm Iapyx* sóng gió,
 Giữa các chết đã xanh, xác chết tương lai.
 Trước nàng Thần vĩ đại sông Nil,
 Mở viên li áo mở đi hoàn toàn. 1000
 Gọi kẻ chiến bại trong xanh lơ vạt áo,
 Và trong nơi ẩn trú triều đình.
 Trong lúc César* vào thành,
 Đi vào giữa các bức tường thành Rome.
 Cùng một lúc cả ba chiến thắng*,
 Hoàn thành điều mong ước các thần.
 Italie dựng đền thần,
 Ba trăm thành phố có đền lớn to.

Các đường phố vui trong náo nhiệt,
 Các trò chơi vang tiếng vỗ tay. 1010
 Trong các đền điện trình bày.
 Một đoàn hợp xướng ca hay các bà.
 Ở bên các bàn thờ đều có,
 Nơi giết con bò mộng tế sinh.
 Trước đền Phébus cúng thần,
 Cẩm thạch màu trắng, trắng ngần sáng soi.
 Đoàn dân chúng đi quanh đài điện,
 Cung kính thần qua các cửa vinh quang.
 Trước mặt các nước phục tùng,
 Áo quần đủ sắc, kiếm cung, ngôn từ. 1020
 Vulcain chạm trình bày qua sắc tộc,
 Du mục, Phi Châu với áo bông bênh.
 Lélèges, Cariens, Gélons.*
 Vũ trang bằng chiếc nỏ cùng mũi tên.
 Euphrate sóng đà hạ xuống,
 Morins lùi từ vũ trụ xa.
 Sông Rhin hai sừng dang ra,
 Dahes chinh phục, Araxe bắt cầu.
 Bao điều kỳ lạ Énée ngắm nghía,
 Về chiếc khiên sáng chế bởi Vulcain. 1030
 Quà cho của Mẹ, nữ thần,
 Chẳng biết biến cố vui trong bóng hình.
 Chàng thật vui ngắm hoài hình ảnh,
 Và biết bao yêu mến tương lai.
 Khi mang choàng lấy trên vai,
 Vinh quang hậu duệ theo bao đời cháu con*.

CHÚ THÍCH :

11. Diomède : Sau khi trở về từ chiến trận thành Troie, Diomède thoát khỏi mưu toan ám sát của vợ, qua sông lưu vong tại Italie. Trừ Ulysse có vợ Pénélope trung thành dệt vải, nuôi con khôn lớn, từ chối trăm người đến cầu hôn. Ménélas đoàn tụ với Hélène.. Các anh hùng trẻ thành Troie, trở về đều bị vợ cấm sừng và mưu sát như vua Agamemnon..
 57. Heo nái và ba mươi con nhỏ : thực hiện lời người tế tự lên đồng phán lời Apollon.
 61. Albus có nghĩa là « trắng » tiếng Latin.
 65. Pallas là một trong những con trai của Lycaon, vua Arcadie (Péloponnèse). Là ông nội Évandre, lưu vong tại Arcadie bởi nhiều lý do theo truyền thống. định cư tại Latium, tại đất thành Rome về sau. Nơi đó xây dựng trên ngọn đồi Palatin thành phố Pallantée.
 130. Amphitryon là « cha người » của Hercule, là chồng của mẹ là Alcmène, Thần Jupiter yêu bà, giả dạng hóa làm Amphitryon, hợp hôn với bà sinh ra Hercule, do đó Hercule có sức mạnh như thần. Nguyên tác trong tiếng Hy Lạp và La Tinh tiếng gọi Hercule là « con Amphitryon », dịch ra tiếng Việt trở nên xác xược, nên tôi dịch là ‘Amphitryon tôn tử’. Các phụ nữ tôi dùng chữ nương tử.
 174. Anh em Atrides là vua Agamemnon và vua Ménélas người chỉ huy đánh thành Troie.
 272. Cacus : tương quan với tiếng Hy Lạp « Kakos » có nghĩa là xấu.
 282. Giết Géryon : Đại công việc thứ 10 của Hercule (Alcide).
 317. Tirynthe : Hercule lớn lên trong thành phố này.
 320. Aventin : Hang động Cacus nằm trên đồi này.
 368. Ara maxima đền thờ Hercule nằm ở Roma gần Grande Cirque, từ năm 312 trước JC lễ cúng hằng năm ngày 12 tháng 8.
 383. Vesper : Sao Mai.

401. Saliens : các tế tự thần Mars.

407. Junon ghen ghét tình yêu Jupiter và Alemène nên gửi hai con rắn đến cắn chết Hercule trong nôi, nào ngờ trẻ sơ sinh Hercule hai tay đã bóp chết hai con rắn.

408. Cuộc chiến thành Troie lần thứ nhất : Con trai Ilus II, cha của Priam và Thémise mẹ Anchise, nối ngôi cha thành Troie xây dựng thành nhờ Apollon và Neptune. Sau công việc lại từ chối trả công như đã định. Neptune trả thù gửi con quái vật biển cả, Laomédon muốn hiến tế con gái mình là Hésionè. Hercule đi ngang qua vùng cứu cô con gái, nhưng Laomédon từ chối cho con ngựa như đã hứa cho phần thưởng, Hercule nổi điên gây ra « cuộc chiến đầu tiên thành Troie » tàn phá thành phố, giết chết Laomédon và các con trai trừ Priam được giao giữ thành.

Oechalie : là một thành phố Thessalie vua là Eurytos hứa gả con gái cho người bắn nỏ cung chiến thắng. Hercule thắng nhưng Eurytos từ chối gả con gái, Hercule dẫn một đoàn binh trừng phạt thành phố.

409. Luôn luôn mong muốn ghen ghét, Junon làm cho Hercule nổi điên và giết chết chính các con mình. Để trừng phạt tội lỗi Hercule phải chịu dưới quyền vua Eurysthée người anh em họ, ông này áp đặt Hercule 10 Đại công việc .

413. Đại công việc thứ ba : Centaures là các con một đám khói mây. Polos là một Centaure (người mình ngựa) tốt, tiếp đón Hercule khi đi săn con heo rừng Érymanthe, hấn ban cho rượu vang làm ghen tức các Centaures khác, một cuộc đấu vật xảy ra, Hercule giết (không cố ý) Pholos.

415. Đại công việc thứ bảy của Hercule : giết bò mộng to đảo Crète.

416. Đại công việc thứ nhất : tay không giết sư tử xứ Némée.

421. Người ta không biết lời truyền khẩu đương thời chuyện Typhée. Virgile thêm vào để tăng thêm chiến công Hercule.

423. Quái vật xứ Lerne : Đại công việc thứ hai của Hercule. Là một con rắn lớn nhiều đầu (mãng xà tinh) chặt đầu này, đầu khác này sinh ra.

427. Tất cả lời hát ca tụng Hercule lấy từ bi hài kịch Euripide mang tên Héraclès.

440. Thành phố Évandre nằm ở núi Palantin, nơi vua Auguste ở, nơi đây có dựng đền thờ Apollon.

456. Huyền thoại các Thời (hay huyền thoại Chủng tộc) tìm thấy đầu tiên nơi thi sĩ Hy Lạp Hésiode (Các Công việc và các Ngày) . Thời Hoàng Kim, nối tiếp thời Ngân Kim, rồi thời Đồng Kim, Thời Anh Hùng, Thời Thép Kim, mỗi thời xuống một bậc so với thời trước. Hésiode cho rằng thời Hoàng Kim dưới sự cai trị Cronos, tức Saturne trong tiếng Latin.

460. Sicanes : dân đầu tiên ở Latium.

464. Albula: tên xưa sông Tibre từ tên Thybris hay Tiberinus, vua xưa Latium. Con Janus và một tiên nữ, đợc cùng âm với Tibre.

469. Carmenta từ tiếng Latin « carmen » có nghĩa là lời hát huyền ảo. Tiên nữ có tài tiên tri đã chọn cho con trai nơi ở tốt đẹp nhất là thành Rome tương lai.

472. Cửa Carmentale ngày nay gần sông Tibre. Qua cuộc thăm viếng vua Évandre và Énée, Virgile cho xuất hiện các nơi chốn thời ông quen biết và bình luận sự thay đổi giữa quá khứ và hiện tại, (hay hiện tại và tương lai).

476. Biểu tượng thành phố Rome, chó sói cái cho hai trẻ nhỏ là Roulus và Rémus bú.

479. Lupercal là động Évandre dành cho Pan, thần các mục đồng được vinh danh tại Arcadie trên núi Lycée (hai danh từ Lupercal và Lycée có tương quan với loup là con chó sói. Lupus tiếng Latin và lukos tiếng Hy Lạp.) Động này tương truyền con chó sói cái đã nuôi Romulus và Rémus.

480. Argilète là một khu phố thành Rome. Virgile nhắc đến tên Argi-letum có nghĩa là cái chết Argus. Argus là con trai Danaé có trước khi đến Latim, bị giết bởi người bản xứ, hay do chính Évandre.

483. Một tảng đá thành Rome, được đặt tên để kỷ niệm Tarpéia. Chàng trai Romain phản bội xứ sở trong cuộc chiến chống Sabins. Thủ lãnh Sabin bắt bình trước thái độ, đã giết chết tại nơi này chôn với cái khiên. Nơi đây về sau người ta xử các tù nhân tội tử hình.

484. Capitole là ngọn đồi thiêng liêng nhất Rome, nơi đây dựng đền thờ Jupiter Optimus Maximus (tốt nhất, lớn nhất) thờ Triade Capitoline, ba vị thần chính của Rome là Jupiter, Junon, Minerve. Sự tương phản giữa Capitole thôn dã và Capitole kiêu sa thời vua Auguste là đề tài thường thấy trong văn chương Latine.

493. Jupiter còn có tên là Đấng Hội Vân, tập hợp mây làm nên giông bão.
498. Janicule là tên một trong bảy ngọn đồi thành Rome. Saturnie là một thành phố cổ trên Capitole.
505. Như mọi người dân Latinus, nơi ở vua Évandré giản dị, chối bỏ mọi xa xỉ.
537. Con gái Nérée là Thétis trong Iliade, thi ca khúc XVIII được Vulcain chế tạo vũ khí cho con trai Achille. Vợ Tithon là Aurore, được Vulcain chế tạo vũ khí cho con trai Memnon trong Ovide Métamorphoses XIII.
600. Dân biển Hắc Hải nổi tiếng nghề thợ mỏ và làm thép.
619. Pallas. Thần nữ Athéné, thần chiến tranh và hoà bình.
663. Sông Tibre bắt nguồn từ Étrurie (Toscane)
699. Thời Cổ Đại, Hy Lạp, Latin cũng như Étrurie có thầy bói chuyên xem lòng ruột vật tế sinh để đoán vận mệnh tương lai.
701. Méonie tên cũ của Lydie, vương quốc rồi một tỉnh của Tiểu Á. Lydie được xem là nước nguồn gốc của Étrusques. Virgile thường dùng các danh từ Lydien, Méonien, Étrusque như nhau.
761. Thần Lare: Lar familiaris thần bảo vệ mỗi gia đình.
783. Thành phố Latium, ngày nay là Palestrina.
838. Céré: thành phố Étrurie nay là Cerveteri.
844. Thần Romaine các khu rừng (Silvae tiếng Latin) khó phân biệt với Faunus.
885. Romulus và Rémus. Louve, con chó sói cái là vật thiêng liêng thần Mars, biểu tượng Mars gửi hai con đến.
890. Cướp con gái người Sabine : Sabinus là tổ tiên người Sabins, dân Latium. Khi Romulus lập thành phố Rome, thành phố mới cho dân lưu vong các xứ, nhưng lại thiếu đàn bà, các dân tộc lân cận không cho con gái lấy người Romain. Romulus cho tổ chức lễ hội với nhiều trò chơi và mời các dân Sabine đến dự. Dân Romain bắt cóc các cô gái Sabines. Cuộc chiến tranh xảy ra giữa hai dân tộc, nhưng các nàng Sabines lo lắng giữa cha và chồng giết nhau, nên can thiệp cho cuộc chiến tranh chấm dứt và hai dân tộc thuận hòa nhau. Sau Romulus đến Tarquins các vua Rome có nguồn gốc Sabins. Sabine là vùng sản xuất rượu nho, nên Sabine nghĩa bóng nói đến cây nho.
- Viên Bán Nguyệt. Nơi Hội Hạp các Dân Biểu Quốc Hội hình nửa vòng tròn, ra luật 'ius gentium', luật các dân trái ngược lại 'ius ciuile' là luật công dân Romains.
900. Dưới thời vua Tullus Hostilius, vua thứ ba Rome. Mettus, vua Albe hứa giúp Rome trong chiến tranh chống Fidène, nhưng không giữ lời hứa không giúp quân, nên bị xử tội tử mã phanh thây.
906. Thời chiến tranh giữa Rome chống Étrusques. Khi Tarquins bị đuổi khỏi ngôi sau vụ hiếp dâm Lucrece, vua lân cận Porsenna đánh Rome để thiết lập quyền lực Étrusque. Trong trận đánh này Horatius Cocles một mình trên cầu chống cả đối quân Porsenns trước khi nhảy xuống nước lội về trại quân của mình bình yên.. và nàng Clélie thành công trốn thoát khỏi tù giam giữ của Porsenna.
919. Thời Auguste vẫn còn ngôi lều cho rằng Romulus sống vẫn được gìn giữ, mái tranh bằng rạ thường xuyên được thay.
620. Các cuộc xâm lăng của Gaulois thế kỷ thứ IV trước JC, để lại nhiều dấu tích trong ký ức La Mã. Như năm 390, Gaulois chỉ huy bởi Brennus, đến tận Rome bất ngờ trong đêm, dấu quân trên đồi thiêng Capitole chờ tiến đánh chiếm cứ thành trì, nhờ có đàn ngỗng bay báo động nên tránh được thảm bại.
932. Saliens : Tế tự thần Mars, các Saliens có nghi thức nhảy múa sôi nổi. Luperques tế tự Pan trong các nghi lễ cầu giao hợp sinh sản, trong đó họ đi trần truồng và đánh bằng roi các phụ nữ muốn có con. Flamines là tế tự riêng mỗi thần khác, Quan trọng nhất là Flamen Dialis, tế tự Jupiter, mang chiếc mũ len, các dấu hiệu là chiếc thuẫn của thần Mars, tương truyền rằng roi từ trên trời dưới thời Numa Pompilus (vua thứ nhì của Rome).
940. Catilina : quý tộc Romain dưới thời Cicéron (63 trước JC) mưu chiếm đoạt quyền hành, âm mưu chính biến.
942. Caton : nhà chính trị trung chính thế kỷ thứ II trước JC.
948. Leucate : Đảo trong biển Ionienne ngoài khơi xảy ra trận thủy chiến Actium năm 32 trước JC giữa Octave Auguste và Antoine cùng Cléopâtre.

953. Auguste chiến đấu với tất cả các lực lượng chính thức quốc gia La Mã, biểu tượng romanité.
956. Vòng lửa tròn trên đầu nhắc lại sự kỳ diệu khi Auguste được bầu làm vua. Ngôi sao đồng đôi người cha có thể là ngôi sao chổi xuất hiện trên bầu trời sau khi César cha nuôi Auguste chết, dấu hiệu và bằng chứng César được thần thánh hóa, như ngôi sao Venus mẹ của Énée.
957. Agrippa là tướng của Octave Auguste, chiến thắng trận thủy chiến Actium được thưởng vương miện hải quân.
961. Đồi đầu Octave, vô địch Phương Tây La Mã, nổi lên Antoine Phương Đông. Lực lượng La Mã giúp Octave chống lại Antoine, tướng La Mã được ủng hộ bởi các man di Bactriane một vùng Trung Á, nghĩa là cực đông của La Mã và ủng hộ bởi một người ngoại quốc là Nữ Hoàng Ai Cập Cléopâtre. Antoine làm một sai lầm chính trị lớn là bỏ rơi người vợ La Mã là Octavie em của Octave để cưới Nữ Hoàng Ai Cập Cléopâtre.
980. Nói đến hai con rắn, Cléopâtre tự tử cho rắn cắn để thoát khỏi rơi vào tay Octave, đang chiến thắng.
982. Nói đến các thần thú trong kho tàng tín ngưỡng Ai Cập. Thần Anubis người đầu chó.
990. Theo tuyên truyền thời Augustin. Apollon tham gia trận chiến bên cạnh Octave. Để trả ơn vua Auguste phục hưng lại đền Apollon tại Actium.
994. Theo Romain, các quân Antoine và Phương Đông đều hèn nhát.
Sabeens là dân Saba nơi Arabie.
997. Iapyx : Gió Tây Bắc đẩy về Ai Cập phần còn lại chiến thuyền Cléopâtre.
1003. César Auguste.
1005. Ba chiến thắng Auguste làm lễ ngày 29 tháng 8. Ngày vinh quang La Mã làm chủ cả thế giới.
Du mục : chỉ các bộ lạc Phi Châu. Lélèges và Cariens dân vùng Tiểu Á.
Araxe là con sông ở Arménie.
1036. Virgile tả sứ mệnh Đế Quốc La Mã được thực hiện cho đến muôn đời nhờ hành động con người.